

PA
2025

3859

EGYHÁZI EMLÉKBESZÉD,

MELYET

A MOHÁCSI VÉSZ ÉVFORDULATI NAPJÁN,

AUGUSZTUS HÓ 29-ÉN 1860.

MOHÁCSON MONDOTT

GAUZER JÁNOS,

PÉCSMEGYEI ÁLDOZÁR S FÖLGYMNASIUMI TANÁR.

145125

V. Emilej

PÉCSETT,

NYOMATOTT A LYC. NYOMDÁBAN 1860.

L

Handwritten signature in dark ink, possibly reading "M. L. Smith" or similar.

„Ezt mondja a világ ura Izrael Istene: ime! elhozom én e város s ez ország minden városa ellen mind azon veszedelmeket, melyekkel fenyegettem azokat; mert keménynyakuak s nem akarják hallani beszédeimet“ Jeremias XIX. 15.

Midőn egy sirkertbe lépünk, melyben kedveseink alusznak örök álmukat, visszaemlékezünk azon szeretetre, mely sziveinket azokéivel összefüze, visszaemlékezünk azok jó- s balszerencséjére; s hacsak érzéketlen szivűek nem vagyunk, néhány gyászkönnnyel áldozunk emléköknek. Ma egy nagyszerű sirkertben vagyunk: nemzeti nagylétünk gyásztemetőjében. Mert Mohács az a hely, melyben már kétszer apánk vére folyt; mert Mohács az a hely, melyhez egy gyászemléket háromszáz év csatolt. Itt lebegett egykor az enyészet gyászangyala hollószárnyaival! Itt hulltanak szép hőseink egy rövid harc alatt; s a sirt, melyben ők nyugszanak, ezren veszik körül, s a rendületlen honfiak szemében gyászköny ül. „Hány fiatal szívét, tele sok szép földi reménnyel, sujta le kegytelen itt a riadó csatavész.“ „Mennyi nemes bajnok méltó sok századot élni, fénytelen szunyad itt s kő se mutatja helyét! Tán a hant is, melyen állsz, vagy üllsz, apaid hősporával van vegyítve, tán

azt egykor apáid vére festé pirosra! A szabadságért viv-
 tak itt hőseink, a szabadság véres zászlóit hordozák itt
 apáink, de hajh! „bűneik miatt gyult, Istenem, harag
 kebledben s elsujtád villámidat dörgő fellegedben“; a
 szabadság zászlója foszlányokba elszakadozott, s török
 rabigába görnyedett a magyar nemzet. „Visszavonás
 okozá ezt mind, s durva irígység“; másodszer pedig ezt
 az okozá, hogy hűtlenek valának apáink Istenökhöz, val-
 lásukhoz. Csakis így készül a sorvasztó lánc árva
 hazánkra „Nem! nem az ellenség, önfia vágta sebét.“ Ez
 volt mindig e nemzet átka: a pártviszály. Óh hányszor
 támadt tenfiad, szép hazám, kebledre s lettél magzatod
 miatt magzatod hamvvedre! Ezer éven át hányszor
 állt magyar magyar ellen, apa fia ellen, testvér test-
 vér ellen gyilkoló fegyverrel a csatában! Mennyi ész,
 erő s legjobb akarat sorvadozott hiába ez átoksúly alatt!
 Igen az Istentől elpártolás s a pártviszály vészes
 szelleme volt mindig hazánk átka, mely miatt egy ezred-
 évi szenvedés volt a magyar sorsa, mely alatt oly sok hős
 bajnok szállt sirba. Azért egész hazád, oh magyar, „mely
 bölcsöd s majdan sirod is, mely ápol, s eltakar“, egy nagy
 sirkert, melybe balsors tépte apáid vérkönyek közt döl-
 tek. Valóban csodálatos, hogy annyi balszerencse közt s
 oly sok viszály után megfogyva bár, de törve nem, él nem-
 zet e hazán.“ Ez az isteni gondviselés imádandó műve.
 Ugy látszik, Isten e nemzetet különösen kedvelé s mint-
 egy kiválasztotta magának; „a kit pedig az ur szeret, azt

megsanyargatja ; megostoroz pedig minden fiat, kit magához fogad“ ¹⁾). Ha tehát a fenyítés nagyságából következtetni lehet a szeretet nagyságára : akkor, jó Istenem, kimondhatatlanul kell szeretned e nemzetet, melyet oly sokszor s oly érzékenyen sujtál ostoroddal. De hiszen nem csak ostorodat éreztetted e nemzettel, hanem malsztod teljével is elárasztád azt, valamikor csak hű volt hozzád s a pártoskodás ördögének nem tömjénezett. Épen ugy bántál, óh Istenem, e nemzettel, mint az ó törvényben kiválasztott népeddel, a zsidó nemzettel. Valamig ez hű volt hozzád , mindaddig védted, áldottad azt; valahányszor pedig hűtlen volt hozzád, mindannyiszor keményen sujtottad Mózes s a zsolttáros e szavai szerint: „Ha hallgatni fogod urad Istened szavát, hogy teljesítsd s megőrizd minden parancsát, urad Istened minden népeknél jobban ki fog tüntetni, s minden áldások fognak rád özönlenni“ ²⁾; és „ha pedig (Dávid) fiai elhagyandják törvényemet, ha parancsaim szerint nem járandnak . . . vesszővel büntetem meg vétkeiket, csapásokkal fenyítem gonoszságaikat“ ³⁾). A magyar nemzetet is, a mikor Istenéhez hűen egyetértő volt, s a pártviszály gonosz szellemét magában elfojtotta, Isten jóléttel, dicsőséggel árasztá el; a mikor pedig vallásához, Istenéhez hűtlen, a pártviszály ármányos szellemét bálványozta,

¹⁾ Sz. Pál a zsid. 12. r. — 6. v.

²⁾ Mózes 5. könyve. 28 r. 1—2 v.

³⁾ 88. zsolttár, 31. v.

keserűen bünteté. Ezt a történelemből szemetek elé állítani lesz beszédem tárgya.

Az egyetértés sz. Istene adja malasztját, hogy szavaim az Istenhezi hűség, s a szeretetből fakadó egyetértés sz. lángjait éleszszék. Figyelmezzetek.

A magyarok ¹⁾, miután e szép hont elfoglalták, a fejedelmek alatt rablókalandokat kezdettek. A szilaj kincsszomj, a harcvágy külföldre űzte őket, hol többnyire ugyan szerencsésen hadakoztak s a hová csak értek kardjokkal, mindenütt vér, pusztaság jelölte nyomait; de néha meg is verettek, különösen Augsburgnál 60000 majdnem teljesen tönkre tétettek. Nehogy pedig így gyengüljön a nemzet ereje, Geyza fejedelem a szomszédokkal békét kötött, melynek egyik pontja szerént a keresztény vallásnak, mely a béke, a polgárosodás s miveltség legfenségesb intézete, hirdetői is szabadon bejöhetnek Magyarországra. S ebben látszik leginkább az isteni gondviselés működése, mely a magyart nemzeteül kiválasztá. A fejedelem egész családjával megkeresztelkedett s a magyarokat e hit elfogadására komolyan inté. István, Geyza fia, azon eltökélt szándékkal lépett fejedelmi székére, hogy a kereszténységet népében meghonosítja. Ő maga apostoli buz-

¹⁾ A történeti adatok leginkább Horváth Mihál „A magyarok története“ című munkájából idézvék.

gósággal hirdeté Jézus sz. hitét, a miért is ő s utódjai, a magyar királyok, 2-ik Silvester pápától az „Apostoli,” cimet nyerték. Küldött e pápa kettős keresztet is s koronát; s így emeltetett magyarország a királyságok közé. Mivel eszerént a magyar nemzet Isten üdvözítő hitét elfogadta s egymás közt egyetértett: azért Isten áldásai lebegtek az ország fölött. Ugyanis az isteni gondviselés megengedte, hogy alapjai tétettek le azon alkotmánynak, mely időről időre mindinkább kifejtve a magyar polgári élet gyémánterősségü védpaizsává lett. A jóllét magvai is elhintettek ekkor: az egyház gazdag földbirtokot nyert, hogy a magyart, az Isten kiválasztott népét, s különösen a szegényeket segíthesse a vallásos miveltség s polgárosodás fénypolcára fölemelni; az igazság kiszolgáltatása meghatározottatott; a kézművek s földmivelés, melyektől mint szolgálai munkáktól iszonyodék a magyar, gyarapulának; az erkölcsök szelidültek, nemesbültek; a honvédelem leginkább a gazdagok s birtokosok föladatává lőn. Így, képezett magának az isteni gondviselés egy bátor, hős, igazságszerető, s vallásos nemzetet, hogy ez a gondviselés kezében sz. kötelmek teljesítésében rendületlen legyen. Így beteljesedtek Mózes szavai a magyar nemzeten: „Ha hallgatni fogod urad Istened szavát, hogy teljesítsd s megőrizd minden parancsát, urad Istened minden népeknél jobban ki fog tüntetni, s minden áldások fognak rád özönleni“ ¹⁾). Megháboríták ugyan a köz-

¹⁾ Mózes 5. könyv. 28. r. 1—2. v.

boldogságot Kupa s Gyula vezérek s a pogányság zászlója mellett a lázadás zászlóját kitűzték, azonban Isten megáldá a keresztények fegyvereit; s így a kereszténység s az azzal járó miveltség diadalmaskodott a pogányság s vadság fölött. Azon dicsőségben is részesíté Isten a magyar nemzetet, hogy István király s fia, Imre herceg, a szentek dicskoronáit elnyerték, hogy így példányképgyanánt tündököljenek, melyet követni a magyar nemzet legbüszkébb föladata legyen. Sz. István jobb keze, mint a magyar kereszténység legdrágább ereklyéje, most is még őriztetik a budai várkapornában, s ezelőtt kilenc nappal az ország minden részéből összegyűlt számtalan hivek diszmenetélől kísértetett Mátyás templomába s vissza. Hogy pedig ne csak Isten kiválasztott népe legyen a magyar, hanem az Isten anyjának is kiválasztott fiai legyenek a magyarok: sz. István a magyar nemzetet a boldog. Nagyasszonynak ajálá fel, hogy ez legyen védő asszonyunk, királynénk. Ennyi áldással árasztotta el Isten a magyar nemzetet mig Istenhez, vallásához hű s egyetértő volt. —

Azonban sz. István halála után a viszálykodás romboló szelleme szállta meg e nemzetet, s igen sokan levének hűtlenek a fölvetett ker. kath. valláshoz; azért Isten kiválasztott népét 40 éven át egész sz. László királyig többizben ostorozta. Henrik német császár többizben csapott Magyarországba; Péter, Aba Sámuel, királyok, sok magyart kegyetlenül kivégeztettek; a kik a pogány-

sághoz visszatértek, a papokat s püspököket fölkomcolák, a templomokat lerombolák s a keresztényeket üldözik; miáltal a királyi tekintély lerontva, a kereszténység meggyöngítve, s az egész ország elerőtlenedve lett. Csak első Béla király alatt, ki a lázangó s a pogánysághoz szító csapatokat szélyelverte, enyhültek némileg Isten ostorának csapásai; de mivel a pogányság még teljesen kiirtva, s a viszátkodás romboló szelleme leverve nem volt, még sok csapás érte a nemzetet, különösen Salamon s Geyza uralkodása alatt. Ugyanis az Uzok (Kunok) betörték s Biharig pusztítottak, a besenyők is háborgatták az országot, de legtöbb áldozatot ragadott magával a belviszályok öldöklő vészangyala. Végre sz. László alatt leveretett a viszátkodás gonosz szelleme, a pogánysághoz szító magyarok ellen pedig célszerű törvények hozattak. Volt is áldás azonnal e drága hon fölött: a kunok többször beütvén az országba szerencsésen megverettek, a belügyek üdvösen rendezettek. Horvátország Magyarországhoz csatoltatott, a nép hatalmas s boldog, a királyi tekintély s hir oly fényes lett, hogy 1095-ben a piacenzi egyházi gyűlésben Europa fejedelm^{ek} László királyt választották a sz. föld visszafoglalására az Arabok ellen elhatározott keresztes had fővezérének. Így áldotta meg Isten a valláshoz hű s egyetértő magyar nemzetet e király alatt, ki a keresztény király eszményét személyesítette s kit később az egyház a szentek sorozatába is igtatott. Így fényesen telje-

sedett be a magyar nemzeten Mózes szava: „Ha hallgatni fogod urad Istened szavát, hogy teljesítsd s megőrizd minden parancsát, urad Istened minden népeknél jobban ki fog tüntetni s minden áldások fognak rád özönlenni ¹⁾).

Sz. László halála után Kálmán alatt, ki Dalmatiát csatolta Magyarországhoz, rövid időig még élvezte a magyar nemzet az isteni gondviselés ez áldott ajándékait, de csak hamar ismét erőre kapott a pártoskodás öldöklő szelleme s az Árpád véreből uralkodó királyok alatt folyton dühöngött. Néha azonban ezen időszak alatt is, midőn a belviszályok egyidőre megszűntek, egy szebb áldásteli nap fénysugara mosolygott e honra. Így például: miután Imre király a pártosokat kegyelmébe fogadta, nagylelkű bűnfeledést adván, Bolgárország nagy részét elfoglalta s Istvánt, szerb fejedelmet letevén, annak testvérét ültette a fejedelmi székbe azon föltétel alatt, hogy a magyar király véduralmát elismerje. De az ily áldásteli napok száma csekély volt. Azért a nemzet mindig jobban gyengült. Súlyosbitotta a bajt azon körülmény hogy 2-ik Endre király alatt a zsidók s izmaeliták (mahomed vallásu bolgárok) mint nadályok csüngtek a nemzet életerején, minden kamrai jövedelmek kezelése ezekre bízott úgy hogy sokan a zsidó, vagy Mahomed vallására tértek, csak hogy élteket tengethessék. Megkötött ugyan az arany bulla, de a jó törvények végrehaj-

¹⁾ Mózes 5. könyv. 28. r. 1—2. v.

tása ezer akadályra talált. A nagyok mindent megkísértének, hogy a törvényt kijátszhasssák; azért a király s ennek fia, Béla, közt viszátkodást idéztek elő. Nem nézhetette Isten tovább e gonoszságokat, azért Robert érsek a nyilvános isteni tiszteletet az egész országban eltiltotta. Ez is keveset használt! Ekkor Isten egy csapást küldött e nemzetre, mely azt végveszélylyel fenyegette. A tatárok (mogulok) törtek az országba. A nemesség csak hanyagon, vagy épen nem készült a harcra; mások, hogy az országban letelepedett kunokat gyanusítsák, híresztelék, miszerént a kunok a tatárokkal frigyben állnak; azért, midőn már a Pesten egybegyűlt rendeknek a magas lángokkal világító faluk hirdették a viharként előrerontó mogulhad megérkeztét, Kuthent, az itt letelepedett kunok királyát, egész családjával együtt fölkoncolták a magyarok. Erre a kunok is boszujok fegyverét a magyarok ellen fordíták.

A magyar sereg a Sajón innen ütötte föl táborát. Éjjel a mogulhad egy része átkelvén a Sajón, körülvé a magyarokat. Heves megtámadás által a magyar sereg megzavartatván, hosszú öldöklés után, ki merre tudott, futott, a futamlók az üldözőktől nagyrészből leölettek. Béla király Fridrikhez futott Osztrákhonba, ki megvetvén a vendégszeretet sz. jogát, minden megmentett kincsétől megfosztá a szerencsétlen királyt, ki innen Horvátországba s az őt itt is üldöző mogulok elől Weglia szigetére menekült. A vad mogul sereg mindent romokká

döntött, a lakosokat fölkoncolá ; az asszonyokon a tatárok nejei, a gyermekeken fiaik gyakorlák hóhéri ügyességöket. Az aratás ideje közeledvén, a király nevében leveleket irata Batu az erdők- s hegyekben elrejtőzött magyaroknak, aratás után pedig kivéve a harcratermett férfiakat, kiket a tatárhad közé iratott, nagyrészt fölmészároltatá őket. Több mint egyévi iszonyu szenvedések után végre megszabadult a földig tiprott haza e vad-csordáktól. Oktai főkhán halálának hírére az öröklést igénylő Batu a határoknál előbb a magával hurcolt foglyokat leöletvén, 1243-ban Moldván keresztül Ázsiába visszatért.

Gyászkinézésü volt ekkor a szegény Magyarország. Mindenütt csak fehérlő csontok, rothadt hullák és azokon élődött ragadozó állatok, elpusztult helységek és ezekben füstös tornyok s kormos épületromok, de ember sehol sem vala látható! A magas, füvel benőtt utakon csak a feketélő csonka tornyok valának a sivatagban a rejtekökből kibujt, honukra alig ismerő lakosok kalauzai. De még evvel sem telt meg az inség pohara, iszonyu éhhalál kezdé pusztítani a szerencsétlen hazát; emberhus nyilvánosan árultaték; a farkasok is annyira elszaporodának, hogy a lakókra törvén, a csecsemőket anyjaik kebeléről is kiragadták; végre még sáskacsapás is sujtogetá a szánandó országot. Így nagyon is gyászosan teljesedtek be a magyar nemzeten Jeremiás szavai: „Ime elhozom ez ország minden városaellen mindazon vesze-

delmeket, melyekkel fenyegettem azokat, mivel keménynyakuak s nem akarják hallani beszédeimet“ ¹⁾).

Visszatérvén Béla király, enyhített ugyan mint jó atya szerencsétlen népének a bajokon: a szomszéd tartományokból gabonát s barmokat hozatott, a városokat, erődöket s templomokat fölépíttette, sőt később magukat a tatárokat is, kik ismételve berontottak, megverte, s Bolgárország nagy részét is Magyarországához csatolta, a kunokat is, hogy a kipusztult helységek megnépesíttessenek, visszahívta: de ezek később Béla második utódja IV. László alatt roppant csapásokat idéztek elő az országban. IV. László ugyanis a kun nőkkel förtelmekbe merülvén, okozá, hogy a keresztény vallás igen sok veszteséget szenvedett, a törvénytelenségek megújultak, a főnemesek garázdálkodtak, a szomszéd fejedelmek az országot melléktartományaiban megcsonkították, az ipar s kereskedés lankadott, a parasztság annyira elszegényedett, hogy igás barmai nem lévén, maga volt kényszerítve „László szekere“nek nevezett kétkerekű talyigáját vonni. Végre megelégette Isten a vallásához hűtlen s vizálgató magyar nemzet szenvedéseit és Robert Károly alatt enyhülést engedett a sanyargatott nemzetnek. E király alatt a pártoskodás szilaj szelleme lenyügöztetett, az elpusztult, elszegényedett ország ismét gazdagabb, béké-

¹⁾ Jeremiás 19. 15.

sebb lett, miután a büntető Isten ostorát vérig érezte. Első Lajos (1342—1382) uralkodása alatt pedig Isten annyi áldással áldá meg e kiválasztott népét, hogy dicsősége fénye messze sugárzott szét Európában. E király ugyanis Nápolyban testvére meggyilkoltatását megbozulta; a lithvánokat kik Halicsot elfoglalván, Lengyelországot pusztították, megverte; a Moldvában lakó tatárokat a Krimig visszanyomte s Moldvát elfoglalta; a büszke Velencét megtörte s Dalmátországot a magyar koronának visszaszerezte; Szerbiát s annak fejedelmét a magyar fenhatóság elismerésére kényszerítette; egy 80000-nyi bolgár-török sereget megvert s a Duna balpartján fekvő egész tartományt elfoglalta; Lászlót, a havasföldi vajdát, kényszerítette a kath. vallást fölvenni, Krakóban lengyel királynak koronáztatott; a bolgárokat az egyházi szakadás tévelyéből kivezette, a zsidókat, kik a népet uzsorák által zsarolták, az országból kiüzte; a kunokat a kath. vallásra térítette, a római pápákat Olaszország zsarnokai ellen háromizben segítette: a pécsi akademiát alapította, nehogy a magyar ifjak kényszerítve legyenek külföldi akademiákba menni. Alatta remete sz. Pál szerzete virágzásnak indult, az ipar s kereskedés virágzott. Valódi atyja volt népének s az adriai, balti s fekete tengerig hangzott a magyar nemzet fejedelmi parancsa. Így magasztalta föl Isten minden népeknél jobban a valláshoz hű s egyetértő magyar nemzetet, így özönlöttek rá minden áldások.

Lajos halála után körül-belül 60-évig ismét belviszályok dühöngtek e honban s sok csapást vontak maguk után. Lengyelország, Moldva, Dalmatia Magyarországtól elszakasztattak ; a szepesi városok elzalogosítottak. E borus időszak után következett a Hunyadiak áldásteli kora. Az Árpádok uralkodó nemzetsége kihalván, e hon egyik fiában sem nyilatkozott tisztábban, nemesebben s dicsőségesebben a magyar nemzetiség, mint Hunyady Jánosban. Ennek tettdús, áldozatkészséges élete, mint tükre a nemzetiségnek, kimutatá, mivé lehetnének e hon különféle népei egy magyar nemzetté egyesülve. Mint honfi, egész valójával a haza eszméjébe elmerülve, csak a honérti áldozatokban magát becsülve; mint vallásos ember, a szerencsében szerény, a balsorsban nagy s fenséges, példánykép gyanánt áll minden hű magyar szemelőtt. Mint ilyen a legnagyobb áldás volt ő ez országra. Érdemeit méltányolván a nemzet, fiát, Mátyást a királyi trónra emelte. Ez szivből szerette nemzetét, a bizalom kötelékeivel, nagylelkű bűnbocsánattal kötelezte le magának a magyar nemzetet, s azért a nemzet vele egyetértve a virágzás, hatalom s dicsőség eddig soha sem ösmert diszpolcára emelkedett. A cseheket váraikból kiűzte, Fridrik császárt a lázadó főurakkal megverte, a törökökön többizben diadalt aratott, a pápának felelé: „hogya hit védelmére mindig kész fegyvert ragadni.“ Az erdélyi lázadókat megfékezte. A tudományokat különösen kedvelé, amit fényesen tanusit budai könyvtára, melyben

50,000 arany-, czüst- s bársonyba kötött könyv vala. Pozsonyban egyetemet állított, a budait pedig, mely Zsigmond király által emeltetett, de a harcok csapásai alatt összeroskadott, újra fölépíttette, az első könyvnyomdát Budán ő alapította, a tudós férfiakat Magyarországba édesgette, Budán s Erdélyben alatta tudós társaságok alakultak. Szóval, Mátyás uralkodása fény- s dicsteli s a magyar nemzetre a legnagyobb áldás vala.

Mátyás halála után ismét a pártviszály vészes szelleme emelte föl fejét, a vallási érzelem meghidegült, a honszeretet a legtöbbször kebléből kihalt; nem is maradt el az Isten ostroma. A parasztlázadás már sok áldozatot ragadott el, míg Dózsa György legyőzött, izzó vas-trónra helyeztetett s tüzes vaskoronával megkoronáztatott. De a legnagyobb csapás hárult e hazára a mohácsi vész által, melynek gyászemlékét ma üljük. E vész előzményei is gyászosak. Az igazgatás minden ágaiba zavar, rendtelenség, csalárdság s kötelességmulasztás fészkelte, mi a nemzet életfáján féregként rágódott. A jogok megsértettek: egyrészt zsarnoki hatalmaskodás s jogbitolás; másrészt az előbbi már megszüntetett szolgaság lépett elé. Az uri osztályban a haza sz. szerelmét önzés, az áldozatkészséget önhaszonlesés, a közszellemet magánérdek, a békés polgári erényeket meghasonlás, pártviszályok s féktelenség váltották föl; az alsóbb osztályban pedig egy mélyen gyökerező bizodalmatlanság, egy alig rejthető boszuérzet, kárvágy és irigység fészkelte

magát a megsértett kedélyekbe. A kincstár annyira kiürült, miszerént a király, hogy asztalát elláthassa, kénytelen volt asztali ezüst szereit a zsidóknál elzálogosítani s a futárokat sem lehetett fizetni. Midőn a vészfellegek már a haza egén tornyosodtak s annak sirját Szolejman ásatni elkezdette, mondák: „menjen a király az ellenségre.“ Mintha valamely átok fogta ~~vála~~ el a nemzetet, oly könnyelműleg gondatlanul sietett veszedelmé felé. Mindenki csak ígért, de mily szomoruan ellenkezett ez ígéretekkel a későbbi hongyilkoló hanyagság! Hadi készültek helyett egy rész vizáلكodásait folytatta, mások vigalmakban kéjelegvén, élték le a drága pillanatokot, s sem zászlós ur, sem nemes nem mozdult. A vizáلكodásba merült urak annyira elszoktak a bajnoki munkától, hogy a negyven év előtt harcdicsőségéről Europa-szerte híres magyar hazájában nem volt egy férfit, kire a fővezérséget bizodalommal lehetett volna ruházni. A kormánytanács a véres kardot körülhordoztatá a megyékben. Ezalatt Szolejman több mint 200,000-rel már Péterváradot ostromlá. Lajos király megindult, de Báthory Endrén kívül egy sem jelent meg zászlóaljjal; hiába küldettek a főurak egyik vagy másik helyre hogy ellenálljanak a töröknek, mindnyájan csak azt mondák, hogy csak a király zászlója alatt tartoznak hadakozni. Amire a király felelé. „Látom már, hogy mindenki velem mentegődzik: és én kész vagyok éltetemet az ország s a ti szabadságtokért veszélyeztetni; nehogy tehát

valaki ezentúl is velem mentegethesse hanyagságát, Isten segedelmével holnap személyesen menendek oda, hová nálam nélkül menni nem akartok.“ 25,000-re ment a magyar sereg. A csata napján, midőn a király harcsisakát téteté fejére, arcát halálsáppadtság boritá el. A csata sorsa másfél óra alatt el lőn döntve. Hét főpap, 28 világi zászlós ur, 500 főnemes s mintegy 22000 vitéz esett áldozatul; a király is, a Cselye mocsáros patakján átugratni akarván, hanyatt esett s lóvától a mocsárba fojtatott. Mindenfelé pusztított, rabolt a török s rabláncra fűzött sok ezer magyart. Így ez ország, mely a nagy Hunyady Mátyás alatt a hatalom s dicsőség fénypolcára emelkedett, sirja szélére jutott, a királyság fényköre elhomályosodott, tekintélye letipratott, s a nemzet több mint másfél százados rabigába görnyedett. Így ismét beteljesedtek a magyar nemzeten Jeremiás szavai: Ime elhozom e város s ez ország minden városa ellen mindazon veszedelmeket, melyekkel fenyegettem azokat; mert keménynyakuak s nem akarják hallani beszédeimet.“ Miért fessek e gyászkort, melyben a vad török uralma szentségtelen lábbal tiporta e haza szent földét, melyben csak inség, zsarolás, rablánc s mindenféle csapások förtelmei éktelenítették e szép hazát? Inkább szálljunk a képzelet szárnyain azon korba, mely a török rabigátoli megváltás napját hozá föl e hon egére.

1683-ban Mohamed zultán Kara Musztafát küldé egy roppant sereggel Bécs ellen. Lothringi Károly 9000

magyar- és 28000 némettel közel Bécshez erős táborba szállt. Az ostrom 60-ik napján Szobieszky, a hős lengyel király, is megérkezett, előnyomulása ellenállhatlan volt, a török végre rendetlenül futott, mintegy 60,000 török esett el: Pálffy, Battyányi és Koháry huszárainak dicső részök volt a diadalban. Végre 1686-ban Buda is megszabadult 150 évig a szolgajárom alatt nyögvén. Petneházi, azelőtt Kurucvezér, hajduival első a falomon, első a vár főutcáján. A beállott éj, melynek csöndét a győzők diadalzaja s a legyőzött haldoklók halálhörgése fölriasztá, a megváltás harmatcsepjeit hinté le a megkönyörült égből a sokat szenvedett hazára. 1687-ben Károly herceg Mohács vidékére csalta az ellenséget, s aug. 12-én, tehát azon hónapban, melyben 161-év előtt, vivatott a második nagyszerű harc a mohácsi mezőkön. És az isteni gondviselés akarta, hogy ahol egykor a magyar nemzet virága elhullott, a nemzeti ügyetlenség és jóllét sirba dől, ott mosassék le az egykor győztes de most megtört özmán vérében a nemzeti dicsőségen a másfél százados szolgaság által ejtett mocsok. 20,000 török feküdt halva a harcmezőn engesztelő áldozatul az egykor elesett 22,000 magyarért. S így emelkedett ki sirjából ismét a magyar nemzetiség; de ezt is az Isten csak azért engedé meg, mivel a török rabiga alatt a magyar nemzet magába szállt, mivel a sok csapás megtörte a pártviszályok öldöklő vézszellemét, mivel inségében visszafordult Istenéhez, mivel a vallási szent érzelem föllángolt ismét keb-

leben. Föltámadván tehát mintegy halottaiból a magyar nemzet, Isten azt ismét áldásaival kezdé elárasztani, mindinkább kezdett gyarapulni a jóllét, a hatalom, dicsőség áldásaiban s már rövid idő múlva ismét látjuk e nemzetet teljes erejében.

Ugyanis Mária Therezia királyné számtalan ellenség által támadtatott meg, kik tartományaitól őt megfosztani törekedtek. A bajor király Passaut, Linczet bevette, s már Bécsset fenyegette; a francia Németalföldet s Olaszországot, a spanyol szintén azt; a szárd király Milánót, a lengyel a porosz — s bajorral egyesülve Morvát fenyegeté; Mária szövetségesét, az orosz, a svéd támadta meg. Ennyi ellenségtől fenyegetve s szövetségeseitől elhagyatva, egy nagylelkű nemzetben bizott, melyre királyai még minden veszélyben bizton számolhattak; egy nemzetben bizott, mely hatalmas támasza volt s trónját megóvta a roskadástól; e nemzet a magyar nemzet volt.

Néhány idegen tanácsosainak minden kicsinyszerű bizodalmatlansága s ellenzése dacára e nemzet rendeit Pozsonyba hivatta septemb. 11-én 1741-ben. E nap eseményei a magyar történet egyik legfényesb lapján diszlenek.

Gyászba öltözve, fekete szőnyeggel bevont trónon fogadta a királyné az ország rendeit s magát s magas családját egyedül a dicső magyar nemzet hűségére s védelmére bizta. A szenvedő szépség varázsa, s a nemzet iránt kifejezett bizodalom villanszerű hatással ragadta meg

a királyának bizodalma mindig büszke nemzet képviselőinek sziveit, a harcias tekintetű férfiak szemei elborulának, arcaikat könyvek nedvesíték, majd a lelkesedés lángja futott át tagjaikon s a fellobogó indulat a százak ajkain egy hangon e szózatba tört ki: „Életünket és vérünket felséges asszonyunkért, koronánkért és hazánkért.“ Csak hamar összegyűltek a magyar zászlóaljok, s Pálffy a bajor-francia hadat küzde felső Austriából, Bajorországba tört, s Münchent bevette. Festetics Csehországban aratott babérokat; Nádasdy a Rajnánál tüntette ki a magyar harcdicsőségét; rövid időalatt elszélyeztettek Mária ellenségei, mint a fölhők, a magyar hősök által. Ily hősie elszántsággal szokott a magyar harcra rohanni királyáért, ki a bizalom gyémántláncával kapcsolja azt magához. Így edzi Isten a magyar karját, így nyujt neki dicső diadalt, midőn Istenhez hiven, bizva az isteni gondviselésben, s koronás királyát szeretve, tisztelve s azzal egyetértve sz. jogokért ragad fegyvert Jézus, Sirák fia e szavai szerint ¹⁾: „halálig küzdj az igazságért, és Isten ellenségeidet lelküzdendi.“ Mindebből eléggé láthatjuk, hogy Isten a magyar nemzetet, míg Istenéhez s vallásához hű vala, s a pártviszály vészszellemét magában elfojtá, addig áldásaival tetézte; midőn pedig Istenéhez s vallásához hűtlen a pártoskodás romboló szellemét bálványozta, mindig keserű csapásokkal ostorozta. Ami elég bizonyosság arra, hogy Isten a ma-

¹⁾ Jézus, Sirák fia 4. r. 33. v.

gyar nemzetet különösen szerette, és magának kiválasztott népévé tette.

Ha valaki azt mondaná: hogy Isten valamely nemzetet magának kiválaszson, különös céljainak kell lenni; ha tehát Isten a magyart magának kiválasztá, mily célból tehette azt? Erre azt válaszolnám: valamint Isten az ó szövetségben a zsidó nemzetet kiválasztá, hogy ez Isten igaz vallását megtartaná, megőrizné: ugy Isten a magyar nemzetet kiválasztá, hogy a hitetlen pogányok ellen védbástyául szolgáljon a szomszéd nemzeteknek. E hivatását a magyar nemzet nagy-szerűen teljesíté. Így már sz. István alatt a bolgárokat, akik Keant fejedelmök alatt betörték Magyarországra, visszaverte; Salamon alatt az Uzokat (Kunok) kik Biharig pusztítottak s a besenyőket, kik az országot háborgatták, szerencsésen megtörte; szent László alatt a kunokat, kik többször berontottak, hősiezen megverte, kik később Magyarországon letelepedvén, miután Krisztus hitére tértek, a magyar nemzettel egybeolvadván, annak leghűbb testvérei lettek s mind jó, mind bal szerencséjében rendületlenül osztályrészesei maradtak. Első Lajos alatt a tatárokat Krimig visszanyomta, egy 80,000-nyi bolgár-töröksereget semmivé tett. Hunyady János tiz fényes diadalt nyert a törökökön, kit azért a pápa a „hitvédője“ szép címmel diszitett; ennek méltó fia Mátyás több izben megverte a törököket. Báthory, Szilágyi, Kinizsy oly nevek, melyeket remegve hallott a török; Jurisits, Kőszeg hősl elkü védője, Szolejman 200,000-vel

dacolt: Losoncy, Szondy, Dobó mint ugyanannyi bosszú Cherubok villogtatták kardjaikat a törökök fölött; Erdődy, Pálffy hirnevet szereztek maguknak a törökökkel vívő csatáikban; kinek keble nem dagadna a Zrínyiek emlékére? Zrínyi Miklós, Szigetvár hős parancsnoka, hősiességével által 20,000 törököt fosztott meg életétől; Batthányi, Koháry, Petneházi mint a sasok, csaptak a törökökre s ércfegyverük alatt számtalan török hullott el. — Ha továbbá azt mondaná valaki: most már a törökök ereje megtörött, s általában haldoklónak nevezik az államférfiak a török nemzetet úgy, hogy most már nem kell a magyar nemzetnek védbástyaül szolgálnia a vad pogányság ellen, mire volna tehát a jövőben kiválasztva Isten által a magyar nemzet? Erre azt felelném: Az isteni gondviselés utai kikutathatlanok ugyan, azonban lehet már a jelen körülményekből sejteni, hogy a magyar nemzet hivatva van jövőben a polgárosodás, a műveltség zászlóját lengetni kelet s éjszak felé. Néhány évtized óta ugyan is tapasztalhatni, hogy a magyar nemzet, mely a vad pogány erő ellen védbástyaül szolgált a szomszéd népeknek úgy, hogy ezek a tudomány, művészet-, ipar- és kereskedésben akadály nélkül haladhattak előre a tökéletesedés pályáján, míg maga a magyar mind ezekben hátra maradt; mióta már nem kell erejét pazarolnia a vad népek erejének fékezésére, azóta oriai léptekkel haladott s halad a tudomány, művészet, ipar s polgárosodás varázs zászlója alatt úgy annyira,

hogy a szomszéd népekkel ha nem is áll talán a műveltség egyenlő színvonalán, de bizonyára nem sokat enged e tekintetben a legműveltebb nemzeteknek sem. Már maga azon körülmény is tanúsítja a magyar nemzet e tekintetbeni fogékonyságát, hogy azon lelkes honfiakat, kik a műveltségbeni haladásának nagyszerű lendületet adtak s adnak, méltányolni tudja s a hála elismerés szent áldozatát oly kitűnő módon tanúsítja, mely a szomszéd mivelt népek méltánylatát magának kivívja. Különösen az ország különféle részeiben emlékoszlopok emeltetnek azon férfiaknak, kik a magyar legdrágább kincse, nemzeti nyelve, mivelésében érdemeket szereztek maguknak. Hogy csak egyet említsek, a legnagyobb magyar-nak emléke oly mélyen van vésve minden hű magyar szívébe, hogy majd minden városban lefizették, még külföldön is, gyászkönyvek közt hálájokat e magyarnak, kinek minden szivere hazájáért s nemzeteért dobogott! Ily érzületek, ily haladási szellem, s a magyar annyi nemes tehetsége mellett nem lehet kétkedni, hogy e nemzet ki fogja vivni a szomszéd népek méltánylását, s a műveltség azon fényes fokára fog fölemelkedni, melyen képes lesz kelet s éjszak felé a polgárosodás s műveltség fáklyáját lobogtatni s így azon kivatásnak megfelelni, melyet Isten neki kitűzött, midőn azt népévé választotta. Csak hű legyen e nemzet Istenéhez, vallásához; csak egyetértésen szeretetből. Igaz ugyan, hogy a legujabb időkben sajgó sebben szenved, melyet az utolsó forradalomban a pár-

toskodás ármánya ejtett a nemzetélet idegzetén; de a vér mely sebéből folyt, mennyei harmat lehet az isteni gondviselés határozata folytán a vallásosság s egyetértés életfájára. Ennek szép hajtásai már most is mutatkoznak. A föléledt vallásos érzelem szép nyilatkozványát ugyanis lehetett látni, midőn néhány év előtt ez ország mindenrendű, nemű s koru gyermekei közül számosan zárandokoltak országunk biboros főáldora vezetése alatt vallásos érzülettel eltelve Mária-Cellbe a boldogságos szüz Nagyasszonyunk tiszteletére, hogy kiesdjék ennek hathatós pártfogását a mennyei tron előtt, hogy Isten adja enyhítő balzsamát a magyar nemzet mély sebeire. Az egyetértés szent angyala is megszállta a magyart, melynek üdvös nyilvánulását lehet látni, midőn t. i. a magyar nemzet a kibékülés olajágával közelít minden népfajhoz, melyek az országban laknak s melyeket a szent korona testvérekül velünk egyesített, hogy egyetértve szeressük egymást. Így csak alig hatottak szükölködő horvát testvéreink inségfohászai a magyar nemzet fülébe, már mindenütt a legnagyobb részvét mutatkozott s mindenkisiet a szeretet filléreit elküldeni a testvériség szent oltárára, hogy szenvedő testvéreink szemeiből le segítse törölni a nyomoruság sajtolta keserű könyeket. Ezek mind oly jelenségek, melyek tanusítják, hogy a magyar nemzet szent vallási érzelmekkel eltelve Istenéhez ismét hű, s mint ilyen, Isten főparancsát, mely a szeretetet, egyetértést követeli, nemesen fölfogván azon uton ha-

lad ismét, melyen Isten áldásai fogják követni s melyen képes lesz lelkiismeretesen megfelelni azon hivatásnak, melyet Isten elébe kitűzött.

Azért záradéku emeljük föl kezeinket, sziveinket ég felé s mondjuk: Áldd meg Isten a magyart áldásod árával; nyujts feléje védő kart, hogy fölüdüljön; mert megbühödte már e nemzet a multat s jövendő; s egy ezredéves szenvedés kér éltet s nem halált! Könyörülj e nemzetten, hogy szünjék már egyszer sirva vigadni a magyar. Küldd szent lelkedet koronás apostoli királyunknak, hogy a bizalom, egyetértés s szeretet láncá által e nemzettel egyesülvén, az egykori hatalom, virágzás s dicsőség aranykora ragyogjon e szép hon fölött.

Ti pedig kik egykor e térségen elhulltatok s mint egykori nemzeti nagylétünk vértanúi Isten színe előtt vagytok, ti kik egykor véreteket ontátok e honért, ontsatok most érte hő imákat, hogy jöjjön egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez sok milliók ajakán.

Te pedig légy hive rendületlenül Istenednek, királyodnak, s hazádnak oh magyar! El ne feledd, hogy minden ország támasza s alapköve a tiszta erkölcs, mely ha elvesz: a nemzet is ledől s rabigába görbed. Nyutsd testvéries békejobbodat azon népeknek, melyeket a szent korona testvérekül egyesített veled, hogy ne legyen többé e hazában viszály, hogy az ég szentesitse az öszszetartás szent koszoruját, melyből a jobblét, a boldogság, a tiszta erkölcs s a vallásosság fényvirágai fakadhassanak.

Te pedig, országunk pártfogónéja, szüz Mária Nagyaszonnyunk, el ne hagyj minket, esedezzél hű gyermekidért, kik e siralmak völgyében hozzád fohászkodunk, kérd fiadat, hogy terjeszse ránk védő paizsát, hogy új nap ragyogjon ránk annyi veszélyek után, melynek éltető s boldogító sugaraitól az üdv örömkönyei csillogjanak arcainkon.

„Te pedig virulj gyásztér a béke malasztos ölében, nemzeti nagylétünk hajdani sirja Mohács.“ Amen.

145125

